

Brussel als culturele woestenij

Franz Marijnen Brussel wil culturele hoofdstad van Europa worden maar het laat haar architectuur en stadscultuur vervallen. Marijnen is kwaad op zijn landgenoten. ‘De Koninklijke Vlaamse Schouwburg wacht op de eerste dode door neerstortend puin.’¹

Tweetaligheid als kans

Parijs, vrijdag 11 april 1997, even na de middag. Roland Topor trekt de deur achter zich dicht, steekt een sigaartje op en gaat naar de stamkroeg ‘boire un verre avec ses copains’. Even later stuikt hij neer, geraakt in een diepe coma en sterft op woensdag 16 april. Ook hij had wat met Brussel, met België. Vond nóg een verdomd goede reden om deze dag tot rampendag uit te roepen. Een politicus die meer op een bokser lijkt met de naam Van Rompuy kwam net op het tv-nieuws hakkeland aankondigen dat de BRT vanaf vandaag VRT heet. Vlaamse Radio en Televisie, stel je voor. Straks moeten we ook nog met VL naast ons nummerbord rijden, met een leeuwenvlag aan de radio-antenne. Ik vrees dat het hek nu helemaal van de dam is. Inde naam van de zender klinkt de vrijbrief voor al het pijnlijke wat aan onze provinciale naam en stijl verbonden is.

Donderdag 17 april. De kranten van vandaag schenken ruim aandacht aan het overlijden van Roland Topor. Gisteren was ik woedend omdat hij te vroeg was overleden en dacht ik aan alles

wat hij nog had kunnen doen. Vandaag stel ik vast dat hij een vol leven heeft gehad en denk ik aan alles wat hij gedaan heeft. Hij heeft ons zoveel nagelaten om te koesteren. Heb nog wat interviews met hem doorgelezen en vond nog wat mooie opmerkingen over ons landje, over Vlaanderen, over Brussel.

‘Parijs vond hij aangenaam om te wonen omdat het een cosmopolitische samenleving is. Mocht het Parijs niet zijn, dan zou hij zich beter voelen in Brussel dan in Lyon of Marseille. Tweetaligheid kan beleefd worden als een catastrofe, maar ook als een kans.’

In een ander interview zegt hij: ‘Zoals iedereen die met de kunsten begaan is denk ik als ik “Vlaams” of “Vlaanderen” hoor, aan jullie schilders. Bosch en Breughel zijn ook mijn meesters. Ik zie Vlaanderen als een streek, niet als een land. Ik heb Vlaanderen, voor ik er zelf kwam, leren kennen via de gedichten van Emile Verhaeren en de liedjes van Jacques Brel. Het is een stuk van België, een land dat altijd goed voor me is geweest. Ik heb dus geen probleem met jullie land, integendeel. Ik hou van België

omdat ik het merkwaardig, voor iedereen verrijkend vind, dat drie gemeenschappen met elkaar kunnen leven in een klimaat van relatieve tolerantie. Men vraagt me hier dikwijls hoe de Fransen eigenlijk over België denken. Ik probeer dan beleefd te blijven maar de werkelijkheid is dat de Fransen helemaal niks over de Belgen denken. De Fransen denken alleen aan zichzelf en als je zou doorvragen hoe ze het fenomeen België ervaren, zouden ze in het beste geval zeggen dat het voor hen een soort luilekkerland is waar je bijna even goed kan eten en zuipen als in hun land en in het slechtste geval: een verzameling klootzakken ten noorden van Frankrijk. Terwijl het statistisch natuurlijk bewezen is dat er in Frankrijk evenveel klootzakken leven als in België.’

Spreek je taal

De laatste zin van Topor zet mij op het spoor. Denkt men ten noorden van ons land immers niet hetzelfde? We zijn eigenlijk omringd door superieure gemeenschappen, die ons klootzakken vinden, met dat verschil dat Nederlanders niet denken dat men in België niet bijna even goed kan eten en zuipen als in hun land, maar beter. En dat is zo ongeveer het enige gemeente compliment dat je van een Nederlander mag verwachten, of het moest zijn dat de huizen hier nog steeds groter en goedkoper zijn, maar de meeste Nederlanders die in België leven, wonen en eten op onkostenrekening, dus dat laatste compliment hoor je haast niet meer. Na de invasie van Antwerpen zie je ook steeds meer Nederlanders naar Brussel afzakken. Leuk, ware het niet dat ze daarbij steeds hun afschuwelijk mondje Frans produceren en nog steeds niet begrijpen dat ze ons Vlamingen een handje zouden kunnen toesteken door keihard hun eigen taal te spreken en daardoor het Nederlands, vooral dan in Brussel, te bevorderen. Toon je beurs en spreek je taal. En hier knijpt het schoentje. Nederlanders tonen niet graag hun beurs dus die taal zal hun een rotzorg wezen.

Maar Vlamingen moeten hun hand in eigen boezem steken. Hoe komt het toch dat de doorsnee-Belg er maar niet in slaagt om zich behoorlijk uit te drukken? In een interview uit maart '93 met Folkert Jensma had ik het daar ook al vreselijk moeilijk mee. Een klein citaat: ‘Ik schaam me dood als ik op de BRT (nu dus de VRT) de straatinterviews hoor. Men aarzelt en stottert... In Nederland spreekt men vlotter, soms zo vlot dat het uit een schuimspuit lijkt te komen. Nederlands toegepast als alabastine en louter bedoeld om de tijd te vullen, kan in politiek Den Haag beluisterd worden. Tegelijk bestaat er in Nederland, vergeleken met Vlaanderen, een betere luistertraditie. Nederlanders hebben door hun calvinistische traditie meer geduld. In Nederlandse kerken is niets te zien, alleen wat te horen. Geen halfblote madonna's of met pijlen doorboorde Christusfiguren. Het woord van de kansel, daar ging het om. Nederlands toneel was jarenlang amper meer dan het uitvechten op het voortoneel van gewetensconflicten met een zo simpel mogelijk decor. Vlaamse voorstellingen hebben een zekere abundance. Het sappige genieten. Het echte luisteren hoeft voor ons niet zo. Op de koop toe spreken de meeste Vlaamse acteurs op het toneel een afgemeten kunsttaal, het Algemeen Beschaafd Nederlands oftewel ABN (nu meestal geassocieerd met de Amro en dus een bank). In de coulissen is het dan meteen weer van “allez Joske of kom ne keer hier Marie Jeanne”. Daarom wordt er hier zoveel in het dialect gespeeld. Het echte leven is dan een stuk dichterbij.’

Nationale trots prijsgegeven

Brussel, twee- en meertalige stad. Hoofdstad van een land. Multiculturele stad. Sinds kort ook schuchter kandidaat als ‘culturele hoofdstad van Europa’. Of was dat een lapsus van de ambtenaar in kwestie en bedoelde hij toch ‘culinaire hoofdstad?’ Als we de rij van recente burgemeesters bekijken maken we

meer kans als 'Folklorehoofdstad van Europa'. Hoofdsteden bepalen de dynamiek van een land, ook de culturele dynamiek. Dat is zeker het geval voor pakweg Parijs, Londen, Berlijn, Wenen, Amsterdam, Dublin, Lissabon en zelfs Nicosia.

Is dat ook het geval voor Brussel? Laat ons even een paar voorwaarden bekijken die noodzakelijk zijn om die functie te vervullen. In de eerste plaats een stedelijke architectuur en een stadscultuur, noodzakelijk voor het stimuleren van bepaalde buurten in de stad. Plaatsen waar een culturele discussie gestimuleerd wordt. Van café tot theater en noodzakelijke andere voorzieningen als verkeersinfrastructuur, parkeerplaatsen enz.

Waar wordt die culturele discussie of uitwisseling in Brussel gestimuleerd? Waar zijn de ontmoetingsplaatsen? Brussel bereidt zich voor op de geforceerde rol van hoofdstad van Europa. Brussel bouwt euro-Brussel. Brussel bezwijkt onder Europa. Brussel verkoopt zich als een schaamteloze hoer aan de Europese ambtenarij en sloopt zonder scrupules haar patrimonium. Het jaagt de bewoners de stad uit en creëert in het hart van de stad een Orwelliaans labyrint van glas en beton, waar na de kantooruren geen levend wezen meer te bespeuren valt, op privé-bewakingsdiensten na.

De stad en zeker de hoofdstad is de plaats bij uitstek waar het verleden wordt bewaard, gekoesterd, bediscussieerd en bezocht. Waar een soort nationale trots gestimuleerd wordt, en, geloof me, dat vind ik allesbehalve een vies woord. Rudy Kousbroek had het er ooit over in *Vrij Nederland* en ik citeer hem graag. 'Nationale trots is een soort zelfrespect, een gevoel van continuïteit met het verleden, bijvoorbeeld dat men waarde hecht aan de historische overblijfselen in een land. Dat men die onderhoudt en niet prijsgeeft aan projectontwikkelaars.' Alsof hij dit schreef met Brussel in zijn achterhoofd.

Rotterdam werd door Duitse bommen

vernietigd, Sarajevo door Servisch artillerievuur. Brussel door gelegitimeerde projectontwikkelaars. Het art-nouveau-patrimonium wordt genadeloos gesloopt, liefst 's nachts zonder vergunning maar ook dikwijls met afgekochte vergunning, en moet plaats maken voor nog meer beton en nog meer kantoren.

Ondertussen staan onze theaters te verkrotten. Het Théâtre National staat in een afgeschreven buurt, in een afgeschreven gebouw, tussen leegstaande winkeltjes, met gangen vol braaksel en urinegeur. De Koninklijke Vlaamse Schouwburg wacht op de eerste dode door neerstortend puin, om daarna de boel gesloten te zien of ontoegankelijk gemaakt door het plaatsen van hekken en overkappingen waarmee de meeste kerken in de stad reeds lang gesierd worden.

Oude theaters met lange stedelijke traditie worden verpatst aan hoofdzakelijk rijke Nederlandse sekshopbazen en peepshowuitbaters. Euro-Brussel jaagt de stedeling de stad uit naar Bruparck, eigendom van dezelfde man die euro-Brussel in zijn zak en op zijn geweten heeft. Anonieme horden trekken naar anonieme oorden, voor meestal anoniem vertier dat ze anoniem alweer verlaten om daarna al of niet deel te nemen aan een anonieme uitsmijter in de allernieuwste vorm van anoniem vermaak, namelijk parkingseks.

Vlaanderen 2002

Geen wonder dat wij constant achter de feiten aanlopen en in het beste geval gedoemd zijn om de achterstand in te lopen, terwijl we in feite de potentie hebben om een voorsprong te nemen. We kijken maar al te graag terug. We houden van de achteruitkijkspiegel.

We zijn nog steeds apetrots op onze ontvoogding, op onze legendarische Mars op Brussel, op de Slag der Gulden Sporen in 1302, op die heuglijke dag in 1830 toen we de Nederlanders over de kling hebben gejaagd.

Ons feestinstrument bij uitstek is nog steeds

het zwaaiende vendel, onze feestkledij nog steeds het slobberende maillot, liefst in zwart en geel, alhoewel bij de presentatie van Vlaanderen 2002 voor wat zachtere pasteltinten werd gekozen. Wel bleef het veelkleurige en veelvormige ondergoed duidelijk zichtbaar voor alle Vlaamse prominenten. Ons motto luidt nog steeds: 'Alles voor Vlaanderen en Vlaanderen voor Christus.'

Vlaamse kunstenaars maken hun voorstellingen in behoorlijk uitgeruste buitenlandse schouwburgen en vinden in hun eigen land niet eens een plateau om hun werk aan hun eigen landgenoten en aan de niet onaanzienlijke internationale gemeenschap in Brussel te tonen.

Het moet nog maar eens worden gezegd dat Brussel geen enkel plateau bezit dat voldoende groot en uitgerust is om het werk te tonen van bijvoorbeeld Peter Stein, Ariane Mnouchkine, Peter Sellars, Bob Wilson, William Forsythe. Zelfs een deel van het werk van Jan Fabre, cultureel ambassadeur, kan niet in eigen land getoond worden. Ja maar, hoor je dan, wij zijn gebonden door cultuurpacten en communautaire problemen.

Politiek geleuter! Als jaren zeggen de cultuurministers dat het cultuurpact achterhaald is en afgeschaft moet worden, maar niemand doet het omdat een politicus niet graag zijn kop uitsteekt of zijn vingers verbrandt.

En wat de communautaire problemen betreft: kunstenaars hebben geen communautaire problemen. Zij hebben alleen maar communautaire voordelen. Zij putten uit deze culturele diversiteit. Zij hebben de brug naar de 'andere' reeds lang gebouwd met hun kunst. Kunst is veeltalig, heeft alle kleuren, kent geen grenzen, laat zich niet vatten, niet vangen en zeker niet lenen.

Kruispunt van Europa

De Brusselse agglomeratie telt een kleine miljoen inwoners, en daarvan is ongeveer 33 procent van niet-Belgische afkomst. Een

Franz Marijnen

werkte als regisseur in Duitsland, Nederland en België en was in 1997 intendant van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg in Brussel.

prognose, in opdracht van het Koninklijk Commissariaat voor Migrantenbeleid, voorspelt dat het aantal migranten in het jaar 2010 ongeveer de helft van de Brusselse bevolking zal uitmaken. Brussel als woonstad zal nog verder afbrokkelen door schaamteloze speculatie en het voortwoekeren van winkelcentra en resem kantoorgebouwen voor multinationals en Europese instanties.

Laat ons het beste hopen voor dit kruispunt, deze carrefour van Europa, dat wonderbaarlijk continent waar we soms zo schabouwelijk doorheenscheuren, waarvan de naam en de betekenis zo meedogenloos overwoekerd worden door pogingen om al die unieke verschillen op te vangen in eenheidsworst, eenheidsmunt, unietje hier en eentje ginder, een eindeloos leger ambtenaren dat als mieren in twee richtingen tussen Brussel en Straatsburg trekt. Alles blauw met gele sterren en bij feestelijke gelegenheden een vleugje *Negende* van Beethoven en dan vooral 'Alle Menschen werden Brüder', terwijl er sinds mensenheugenis niet zoveel verscheurdheid, onverdraagzaamheid, rassenhaat en uiteindelijk genocide ons leven hebben overheerst als nu.

En toch... laat ons die grote en kleine verschillen maar koesteren, ook al wekken ze dagelijks onze ergernis op.

Noot

- Deze tekst bestaat uit fragmenten van een lezing die Marijnen, toneelregisseur en intendant van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg in Brussel, gaf ter gelegenheid van het Vlaams-Nederlands festival 'Lentebloesems' op 22 april 1997 in Brussel, voor een grotendeels Nederlands publiek.

Bibliografische gegevens

Marijnen, F. (1997) 'Brussel als culturele woestenij'. In: *Boekmancahier*, jrg. 9, nr. 33, 315-318.